

M. Pajević: ARTILJERIJA U NOR-U

Knjiga pukovnika Miloša Pajevića »*Artiljerija u NOR-u*« skreće na sebe pažnju, pre svega, kao studiozno i opsežno delo u kome je dat razvoj artiljerije u NOR. Razvojni put artiljerije dat je na bazi preseka oružane borbe i najvažnijih operacija NOVJ i POJ u čitavoj Jugoslaviji.

U knjizi je očito podvučen momenat prelaska od manjih akcija partizanskih odreda i jedinica na veće, kada se osetila potreba da se u te jedinice uključi i artiljerijsko oružje. Ona se naročito osetila u momentu kada je neprijatelj, pred pritiskom partizanskih odreda, brigada i dr. počeo ozbiljno utvrđivati svoje garnizone i druga važnija uporišta. Sem toga, počeo je protiv snaga NOV i POJ u borbu ubacivati oklopne jedinice.

Artiljerija bivše jugoslovenske vojske koja je imala oko 7.500 oruđa raznih kalibara, pala je u ruke neprijatelja, sem nekoliko protivtenkovskih oruđa.

Znači, celokupna artiljerijska tehnika koja je dejstvovala u sastavu jedinica NOV i POJ, oteta je od neprijatelja. Jedino se na takav način dolazilo do artiljerijskih oruđa, sve do druge polovine 1944. godine, kada smo nešto počeli dobijati i od saveznika. Tada počinje i stvaranje velikih artiljerijskih formacija od zaplenjene i dobijene tehnike.

Knjiga »*Artiljerija u NOR-u*« podeljena je na četiri poglavlja, shodno njenom razvojnom putu.

Prvi deo knjige obuhvata početne dane ustanka naroda Jugoslavije, kada su partizanski odredi bili, uglavnom, bez jačeg pešadijskog naoružanja i artiljerijskih oruđa.

Razvoj partizanskih odreda dovodi do akcija većeg značaja i do zaplenjivanja pojedinih artiljerijskih oruđa. Autor naglašava činjenicu da u početku ovog perioda artiljerijskim oruđima nije pridavan odgovarajući značaj.

Likvidacijom neprijateljskih posada u manjim garnizonima i stvaranjem slobodne teritorije, neprijatelj već počinje da se utvrđuje i tada dolazi do šire i potpune upotrebe zaplenjenih artiljerijskih oruđa. U pojedinim partizanskim odredima Jugoslavije formiraju se artiljerijska odeljenja, a ponegde vodovi i baterije.

U drugom delu knjige pregledno se razrađuju formiranje i upotrebu artiljerijskih jedinica u NOR-u.

To je period formiranja velikih partizanskih jedinica (brigada), visokopokretljivih, koje već u svom sastavu imaju prateće čete, sa minobacačima, teškim mitraljezima i lakšim protivtenkovskim sredstvima. Pored ovih pratećih četa, u pojedinim brigadama se formiraju i artiljerijski vodovi i baterije.

Pri oslobađanju većih gradova gde su bile jače neprijateljske posade, javlja sve se više zahteva upotreba artiljerijskih oruđa za razbijanje neprijateljskih objekata i neposrednu i posrednu artiljerijsku podršku jedinica NOVJ i POJ. Ovaj period je posebno značajan zbog stvaranja većih artiljerijskih jedinica (baterija i divizion), prvenstveno u okviru divizija NOVJ. Tada se prvi put počinje planski da koristi dejstvo artiljerije u podršci. Najizrazitiji primer takve upotrebe artiljerije je u borbama za oslobađanje Bihaća i Prozora, kao i u bici za ranjenike u IV neprijateljskoj ofanzivi.

Pisac je za treću razvojnu fazu artiljerije označio period od kapitulacije Italije do oslobođenja Beograda.

Kapitulacijom Italije nastaje nova era kako u razvoju NOV tako i artiljerije. To je period stvaranja korpusa NOV. Pošto je zaplenjen ogroman ratni materijal, među kojim i veliki broj artiljerijskih oruđa, bilo je moguće da se formiraju samostalni artiljerijski divizion i u divizijama i korpusima, i artiljerijske brigade u nekim korpusima ili operativnim zonama. Tada se uvode i artiljerijski organi po komandama, počev od Vrhovnog štaba pa zaključno sa komandama divizija.

To je i period planskog školovanja artiljerijskog kadra pri divizijama, korpusima i operativnim štabovima NOV i POJ. Doduše, i ranije je postojala praksa stvaranja i razvoja artiljerijskog kadra, ali samo pri jedinicama, dok se sada pojavljuju prvi artiljerijski kursevi i škole.

Artiljerija se upotrebljava na čitavoj teritoriji Jugoslavije u svim borbama i operacijama koje izvode divizije i korpusi. Njena primena počinje da bude mnogo stručnija, te se i utrošak municije proračunava na bazi izbora ciljeva.

Takođe se mnogo više pažnje poklanja organizaciji veze u artiljeriji, a posebno se uvode izviđačka i topografska služba.

U ovom periodu uspešno se organizuje protivtenkovska odbrana i pravilna upotreba protivtenkovskih sredstava. Autor je pokušao da i to obradi, ali verovatno zbog pomanjkanja materijala, sve to je ostalo samo pokušaj.

Poslednji period je vreme razvoja artiljerije od oslobođenja Beograda do završetka rata. S obzirom na to što je ovo period koji je po pisanim dokumentima najsređeniji i sa najobimnijim materijalom, autor ga je najpreglednije i najpotpunije dokumentovao. Pošto je NOV oslobodila gotovo celu Srbiju i spojila se sa Crvenom armijom, stvoreni su uslovi za organizovaniji rad na iz-

gradnji artiljerije. To je i vreme dobijanja materijalne pomoći od saveznika u artiljerijskoj tehnici i drugom materijalu.

Po naređenju Vrhovnog komandanta druga Tita, počinje detaljna razrada formacija i formiranje artiljerijskih jedinica od baterije zaključno sa brigadom, kao i formiranje artiljerijskih štabova i artiljerijskih organa divizija, korpusa, armije i Vrhovnog štaba. Uporedo sa ovim artiljerijskim jedinicama formiraju se i protivtenkovske i protivavionske (divizioni, brigade).

Sada se već znatno više osnivaju artiljerijski kursevi i škole na oslobođenoj teritoriji. I za kurseve i jedinice koristi se kadar koji je služio artiljeriju u bivšoj jugoslovenskoj vojsci. Prelazi se na sistematsku obuku i detaljnije se planira nastava u obučavanju boraca za artiljeriju. Intenzivno se obučavaju i specijalisti u artiljeriji (vezisti, izviđači, topografi).

S obzirom na to što je stvoren gotovo neprekidan front od Drave do Jadrana, artiljerija dobija veliku ulogu u podršci sopstvene pešadije. Izvode se organizovanije i masovnije artiljerijske pripreme napada, i u posrednoj i neposrednoj podršci. Odbrana postaje žilavija i upornija, gde naročito dolaze do izražaja protivtenkovske jedinice u borbama protiv neprijateljskih tenkova, kao i pav-jedinice u zaštiti borbenog poretka od dejstva neprijateljske avijacije.

Pored pomenutog, opisane su i sve teškoće i problemi stvaranja i dejstvovanja artiljerije u NOR-u. Posebno su istaknute teškoće transportovanja artiljerijskih oruđa, nedostatak konja i hrane za njih, pribora za upotrebu artiljerijske vatre, sredstava veze i dr. Tu su i ogromni naponi ljudstva da u bespuću izvuku teška oruđa. Najveća teškoća je bila u snabdevanju municijom, zbog čega su, radi uštede, artiljerci mnoge ciljeve morali gađati neposredno sa bliskih odstojanja. Tu je dolazilo do izražaja hrabrost, odvažnost, upornost, snalažljivost i izdržljivost artiljeraca.

Iz ovog kratkog pregleda sadržaja knjige vidi se koliko je obimnu građu autor imao da sredi. Zato su mnogi događaji ostali samo registrovani, ali ne i detaljnije razrađeni. Ostalo je dosta nepotpuno prikazanih iskustava iz dejstva artiljerije u NOR-u.

Ova knjiga može dobro da posluži i starijim artiljerijskim kadrovima iz revolucije i mladima kao građa za upotrebu artiljerije u NOR-u.

Posebno je neophodno podvući značaj ove knjige u realizaciji koncepcije opštenarodnog odbrambenog rata i problematike upotrebe partizanskih i jedinica teritorijalne odbrane. S obzirom na to što knjiga obiluje mnogim primerima koji se mogu koristiti za obuku, jednako će biti potrebna starešinama operativne armije i jedinicama teritorijalne odbrane.

Knjiga nas navodi da se koristimo iskustvima iz NOR-a. U partizanskim jedinicama se uvek našao poneki borac koji je znao da rukuje zaplenjenim naoružanjem: mitraljezom, bacačem, motornim vozilom, tenkom, art. oruđem i dr. Ovi borci su svoje isku-

stvo i znanje prenosili na druge tako da nijedno zaplenjeno oružje ili oruđe nije ostalo neiskorišćeno.

Pokojni pukovnik M. Pajević je ovom knjigom zadužio ratnu generaciju artiljeraca da nastave verno prikazivanje značaja i uloge artiljerije u NOR-u i da stečeno iskustvo prenose na mlađe. U njoj je ponovo evocirao uspomene na najveću epopeju naših naroda u kojoj je i artiljerija dala svoj doprinos.

Mladu generaciju knjiga opominje na kakve sve teškoće može naići u opštenarodnom odbrambenom ratu. Istovremeno se mladima pruža mogućnost, da koristeći se i ovim dragocanim iskustvima, budu potpuno sposobni da lakše prebrode sve teškoće koje će nametnuti eventualni rat.

General-major

Milan ANTONČIĆ VELEBIT